

УДК 378.124:141.319.8

ФІЛОСОФІЯ АНТРОПОЛОГІЗМУ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Ірина Вікторенко

*Слов'янський державний педагогічний університет
вул. Генерала Бютюка, 21, 84116 Слов'янськ, Україна*

Розглянуто антропологічні чинники, що можуть слугувати основою для визначення орієнтирів у професійно-педагогічній підготовці викладача вищої школи на сучасному етапі її розвитку.

Ключові слова: вища школа, професійно-педагогічна підготовка, антропологічні чинники, орієнтири підготовки викладача.

Метою статті є аналіз особливостей професійно-педагогічної підготовки майбутніх спеціалістів в умовах соціокультурної трансформації суспільства, яка спричинила зміну парадигми національної системи освіти та вимог до фахової підготовки викладачів вищої школи.

Система вищої освіти в Україні, що склалася за роки національної незалежності, повною мірою віддзеркалює складність соціально-культурної ситуації, в якій опинилась країна. Це відбулося внаслідок не тільки політико-економічних змін наприкінці минулого століття, але й глобальної гуманітарної кризи, спричиненої масовими міграційними процесами, втратою національної самобутності, привнесення ззовні чужих життєвих ідеалів, цілей, орієнтирів.

Як зазначали, “останнє десятиріччя ХХ століття виявилось насиченим багатьма політичними подіями, в результаті чого виокремилася національна система освіти. Поява на вітчизняному політичному просторі багатьох партій, втрата домінуючого положення однієї політичної партії спричинили початок відчутних змін не тільки в суспільстві, а й в національному освітньому топосі. В першу чергу ці зміни торкнулися трансформації поглядів на місце освіти в суспільстві взагалі та її значення в розвитку особистості...” [2, с. 3] викладача вищої школи і, зокрема, змісту його професійно-педагогічної підготовки.

Зміни, що відбуваються в системі освіти, є складовою ширшого процесу – трансформації соціокультурних та економічних чинників гуманітарної сфери сучасного суспільства. У цьому контексті зрозуміло, що трансформація системи освіти і реформування національної вищої школи в

цілому повинні відбуватися в контексті глобальних інноваційних процесів не тільки в освіті, а у свідомості її суб'єктів.

Питання трансформації соціокультурних та економічних чинників гуманітарної сфери сучасного суспільства, зокрема антропологічні “аспекти” подібних процесів, у різні часи привертала увагу філософів (І. П. Аносов, Д. І. Дубровський, С. В. Кулешов, А. Гелен та інші), соціологів (Ф. І. Мінюшев, Н. Луман), культурологів (С. П. Гурін, Л. Л. Зеленська, Т. Ю. Федорова та інші), педагогів (А. Я. Баталіна, Б. М. Бім-Бад, Н. М. Забеліна, Г. М. Коджаспірова, М. Лідтке, К. Д. Ушинський та інші). З часом змінюються пріоритети суспільства, його уявлення про соціокультурну цінність знань, економічну значимість освіти взагалі, відповідно до цього відбуваються зміни у освітянських орієнтирах на рівні методології вирішення стратегічних завдань і на парадигмальному рівні.

Загальновідомо, що “перехідний період від однієї системи суспільно-економічних відносин до іншої завжди пов'язаний з великими труднощами. Специфіка проблем професійної підготовки в сучасному вищому навчальному закладі визначається необхідністю набуття нового соціально-економічного й професійного досвіду. Ставлення до педагогічної професії суттєво змінилося в суспільній й індивідуальній свідомості людей. Колись ідеальний образ учителя багато в чому був пов'язаний із прикладом конкретних людей та їхньою професійною біографією, з певними професійними цінностями. Тепер, – за влучним зауваженням Л. М. Мітіної [6], – “ідеальний образ професіонала” змінився на “ідеальний спосіб життя”... Невизначеність ціннісних уявлень про саму професію... зміщує акценти на вибір... бажаного способу життя за допомогою професії, яка є засобом досягнення цього способу життя, а не тільки самореалізації особистості в суспільстві” [5, с. 50].

Розбіжності з реаліями сьогодення, що виникають унаслідок традиційного підходу до визначення змісту, структури і соціокультурної орієнтації професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи, потребують суттєвих коректив в управлінні процесом підготовки фахівців на методологічному рівні, що неодмінно веде до необхідності проектування і побудови моделі підготовки викладача вищої школи на антропологічних засадах.

Якщо виходити з того, що “послідовне застосування філософського принципу антропологізму до... процесу професійної підготовки в педагогічному вищому навчальному закладі виявляється в *пріоритетному розгляді індивідуальної життєдіяльності суб'єкта, внутрішніх умов його розвитку* [курсив наш І. В.], фокусуванні уваги на його потребах, відмові від функціоналізму в оцінці його праці” [5, с. 50] тощо, то дійдемо висновку про необхідність концептуальної розробки сучасних уявлень про професійний

розвиток особистості викладача вищої школи в умовах інформаційної інтеграції на всіх рівнях системи вищої освіти.

Передусім звернемо увагу на те, що "...культурні і соціальні форми людського буття самореферентні: їх явною або неявною основою слугує "представлення себе". У змісті культурних процесів і соціальних інститутів безпосередньо виражається те, як мислиться (явно чи неявно) людина сама по собі" [9, с. 127]. Просте визнання цієї обставини, – на думку С. Є. Ячина, – і слід трактувати як антропологічний принцип у філософії і соціальних науках, зокрема, педагогіці.

Зрозуміло, що загальне розуміння антропологічного принципу в педагогічних науках потребує й конкретно-прикладного тлумачення, яке може і повинне стосуватися різних сторін педагогічного процесу, зокрема й тієї його складової, що визначає зміст професійно-педагогічної підготовки сучасного викладача вищої школи.

Деталізуючи цю тезу, В. В. Латюшин слушно зауважує, що "...в системі управління професійною підготовкою майбутніх учителів принцип антропологізму в його сучасному трактуванні дає змогу вибрати напрямок, що зосереджує [нас] на урахуванні особистісних потреб суб'єктів управління. Ним може бути особливий тип завдань, які розв'язують у межах антропологічної парадигми..." [5, с. 50]. Зокрема, такими завдання можуть бути "виявлення й опис механізмів перетворення людиною природних і соціальних передумов, культурних і духовних умов у засоби свого розвитку й саморозвитку ..." [5, с. 50].

І хоча "обговорення проблем освіти відбувається на рівні ідеологій, ... виразна спроба виходу за ці межі виражена сьогодні в ідеї гуманітаризації (гуманізації) освіти. Пануючий багато у чому прагматичний принцип в освіті добігає тут свого кінця. Це виявляється в тому, що ідол ефективності, цей "стовп" прагматичного підходу, стикається з неможливістю прямого вирішення свого головного завдання: давати людині такі знання і навички, які б вона могла безпосередньо використовувати у подальшій професійній діяльності. Простіше кажучи, виявляється неефективним давати людині односторонньо-професійні (орієнтовані на ефективність) знання. Визнання необхідності формування... цілісної людини, – а в цьому і полягає ідея гуманітаризації, – є побічним продуктом прагматичного підходу, який підриває його власні основи" [9, с. 128] і неодмінно трансформує управління професійно-педагогічною підготовкою в педагогічному вищому навчальному закладі до антропоцентризованих чинників*, тобто спрямовує її на виховання

* Вихідною підставою для обговорення особливостей антропоцентрованого підходу до організації навчального процесу в педагогічному вищому навчальному закладі можуть слугувати класичні теорії мотивації К. Левіна, Г. Мюррея, Ф. Хайдера, Х. Хекхаузена.

особистості викладача як фахівця вищої кваліфікації, здатного до впровадження у навчальну діяльність методичних і технологічних новацій та спроможного до креативної мислєдїяностї в процесї інформаційних стосункїв з їншими суб'єктами навчально-виховного процесу.

В умовах сучасних освітніх змін найважливішим чинником розвитку особистості фахівця є усвідомлення ним необхідностї змін у власному світосприйнятті, особистісних оцінках корисностї фахово орієнтованої інформації, необхідностї постійного функціонування і розвитку внутрішніх інформаційних фільтрів (психологічного, морально-етичного, дидактичного тощо), що в комплексї давало б змогу виділяти в межах освітньої галузі ті знаннєві одиниці, що мають випереджальну фахову цінність.

“Антропоцентроване управління в тому вигляді, як ми його собі уявляємо, – на думку В. В. Латюшина, – ... дає змогу... [суб'єктові] відчувати себе самодетермінованим і веде “до інтерналізації локуса Каузальностї”...

Тому сьгодні ступінь керованостї суспільними системами, зокрема професійно-[педагогічною] підготовкою у вищому навчальному закладі, багато в чому залежить від дієвостї таких регуляторів, як культура, традиції, норми моралі, зрілість свідомостї, науковість і цілісність мислення і тощо. Їх значення постійно зростає, змінюється характер управлінських відношень, які щораз більшою мірою звільняються від жорсткого впливу й регулювання і зумовлюються культурними, науковими, моральними регулятивами” [5, с. 51].

Зауважимо, що євроінтеграційні процеси, які розвиваються тепер на всіх рівнях суспільних відносин, спричинили об'єктивний процес пошуку нового типу взаємин між людьми, аксіологізації статусу людини в навколишньому її світі. Але “у виборі пріоритетів між соціумом і особистістю, людиною і людством, висхідною є людина, а не суспільство і не держава” [8, с. 9]. На жаль, сьгодні в освіті ще наявний пріоритет суспільних і державних, але не особистісних норм.

Проте в період розвитку громадських відносин, зорієнтованих на оточуюче соціокультурне середовище та євростандарти, відбувається переосмислення ролі людського чинника у всіх сферах життя суспільства. Пріоритетним має бути формування особистості викладача вищої школи, на якого покладається завдання підготовки фахівців, що працюватимуть в майбутніх освітніх структурах у нових соціокультурних умовах. Це передбачає “зміну цілей і змісту освіти, її особливого місця у вирішенні як глобальних загальноцивілізаційних проблем, так і питань, пов'язаних з ...розвитком цілісної особистостї” [4, с. 3], тобто йдеться про антропоцентричний підхід в підготовці фахівців у вищій школі, зокрема й викладачів, на яких покладається виконання завдання формування

особистості, здатної швидко адаптуватися до постійно змінюваних умов, особистості, яка не тільки характеризується високим професіоналізмом, а й має розвинену ерудицію, широкий кругозір, стійкі моральні якості.

Відповідно до вищезазначеного в межах антропоцентричного підходу можна вести мову про сукупність інтегрованих вимог, зорієнтованих на забезпечення ефективності управління професійно-педагогічною підготовкою викладача вищої школи. Серед них, на нашу думку, варто виділяти такі:

- впровадження в освітній простір інноваційних технологій, що спираються на особистісні внутрішні потенції індивіда (активність, самостійність, свідомість, креативність), рівень його мислєдїяльнїсної зрілості тощо;
- забезпечення переходу до суб'єкт-суб'єктної моделі управління педагогічним процесом, яка покликана забезпечити розкриття сутнісних сил людини, що здобуває обраний фах;
- забезпечення антропологічного спрямовання програми фахової підготовки майбутнього викладача внаслідок впровадження у навчальний процес інтегрованих знань про людину як біопсихосоціокультурну систему і її потенційні можливості в інформаційних процесах;
- акцентування на розвитку й саморозвитку особистості, що оволодіває програмою підготовки викладача вищого закладу освіти, орієнтація її на неперервну самоосвіту впродовж життя.

Зрозуміло, що цими вимогами повний перелік не вичерпується. В умовах поступових і неперервних соціокультурних змін у суспільстві ці вимоги набувають тенденції до трансформації відповідно до тих чинників, котрі, ймовірно, суспільство прийматиме як стандарти.

Однак, зауважимо, які б зміни в національній системі освіти не відбувалися найближчим часом, реалізація зазначених умов має забезпечити в професійно-педагогічній діяльності викладача вищої школи здатність до активного самопізнання, самовиховання, самовдосконалення, самоосвіти впродовж життя, креативної методичної діяльності, а також розуміння особистісних переваг і устремлінь суб'єктів інформаційних відносин, зокрема й в навчальному процесі.

-
1. *Аносов І. П.* Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи): Дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. К., 2004.
 2. *Вікторенко І. Л.* Особливості професійної підготовки вчителя в умовах соціокультурної трансформації суспільства // *Індустрія інтелекту*. К., 2007. Деп. в Науковому видавництві "Індустрія інтелекту" 02.10.2007 / Аннот.:

- Энциклопедия: Библиотечно-библиографическая БАЗА ЗНАНИЙ и ОПЫТА / ГОСУДАРСТВО. НАУКА. ОБРАЗОВАНИЕ [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.atlas-w.com/client/docs_check.php?id=95219&type=2.
3. *Гомілко О.* Освіта як антропологічний феномен // FULBRIGHT ALUMNI ASSOCIATION. – URL=<http://www.fulbright.kiev.ua/gomilko/index.htm>
 4. *Ирхина И. В.* Антропологические основания развития дидактической системы учителя в общеобразовательной школе: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Белгород, 2005.
 5. *Латюшин В. В.* Антропоцентрированный подход к профессионально-педагогической подготовке будущего учителя // Педагогика, 2003. № 9. С. 50–58.
 6. *Митина Л. М.* Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях // Вопросы психологии. 1999. № 6. С. 47–49.
 7. *Саков В.* От педагогики к антропотехнике: о проблематике, исследовательских направлениях и проектировании в образовании // /PRISS-LABORATORY. – URL=<http://priss-laboratory.net.ru/T.E.X.T.S.-/from-pedagog-to-anthropotech.htm>
 8. Смыслы и цели образования: инновационный аспект: Сб. науч. Тр. / Под ред. А. В. Хуторского. М., 2007.
 9. *Ячин С. С.* Антропологический принцип и идея образования (продолжение) // Высшее образование в России. 2005. № 3. С. 127–129.

PHILOSOPHY OF ANTHROPOLOGY IN THE CONTEXT OF HIGHER SCHOOL TEACHER'S PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

Iryna Viktorenko

*State Pedagogical University of Slovians'k
General Batiuk Str., 21, UA –84116 Slovians'k, Ukraine,*

The article analyses the anthropological factors, which may be a basis of determining main guidelines in higher school teacher professional and pedagogical training at the present stage of its development.

Key words: higher school, professional and pedagogical training, anthropological factors, guidelines of higher school teacher training.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 25.09.2008